

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**STAVOVI I MODERNE PREDRASUDE STUDENATA PREMA OSOBAMA
HOMOSEKSUALNE ORIJENTACIJE**

Diplomski rad

Lara Radoš

Mentorica: Prof. dr. sc. Željka Kamenov

Zagreb, 2014.

Naslov: Stavovi i moderne predrasude prema osobama homoseksualne orijentacije (Attitudes and modern prejudice towards gay men and lesbians)

Sažetak: Posljednjih nekoliko desetljeća istraživanja se u velikoj mjeri bave ispitivanjem stavova prema manjinskim skupinama, pa tako i osobama homoseksualne orijentacije. Istraživanja u rasnim i seksističkim domenama pokazala su kako predrasude postaju sve suptilnije. Stoga je cilj ovog istraživanja bio je ispitati rodne razlike u stavovima i modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije te ispitati odnos stavova, modernih predrasuda i reakcija sudionika na neravnopravan tretman osoba homoseksualne orijentacije. U istraživanju je sudjelovalo 796 sudionika, 213 muškaraca i 583 žena. Primijenjen je upitnik koji je sadržavao demografske podatke, Skalu stavova prema osobama homoseksualne orijentacije, Skalu modernih predrasuda te pitanja o ponašajnim reakcijama na uočen neravnopravan tretman osoba homoseksualne orijentacije. Rezultati su pokazali kako muški sudionici imaju manje pozitivne stavove prema osobama homoseksualne orijentacije od žena, i to prije svega gejevima, dok su stavovi žena jednakog intenziteta neovisno o spolu objekta stava. Osim negativnijih stavova, sudionici imaju i više predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije od sudionica. Sudionici manje homonegativnosti izražavaju kada je mišljenje ispitivano skalom stavova u usporedbi sa skalom modernih predrasuda. Sudionici koji imaju pozitivniji stav/manje izražene predrasude su spremniji reagirati pomagački od sudionika koji imaju negativniji stav/više izražene predrasude. Pretpostavka o tome da će žene u većoj mjeri reagirati pomagački a muškarci hostile samo je djelomično potvrđena.

Ključne riječi: stavovi, moderne predrasude, ponašajne reakcije, gej muškarci, lezbijke

Abstract: Over the last few decades, there has been a significant amount of research focusing on the attitudes towards minorities, and as such towards people of homosexual orientation. Research among racial and sexual ideologies has shown that the expression of prejudice is becoming more subtle. Therefore the aim of this study was not only to assess the gender differences among attitudes and modern prejudice towards people of homosexual orientation, but also to assess the relationship of attitudes, modern prejudice, and participant reactions on the unequal treatment of homosexuals. Seven hundred and ninety six people participated in the study, of which 213 were males and 583 females. Data was collected by using questionnaires on demographics and behavioural reactions on unequal treatment of homosexual people, as well as attitudes and modern prejudice scales. Results show that male participants, more so than female participants, have more negative attitudes towards people of homosexual orientation, particularly of gay men, while female attitudes do not differ in this respect. Other than these negative attitudes, male participants also exhibit more prejudice. With regards to the attitudes scale, as opposed to the modern prejudice scale, participants demonstrate less homonegativity. Participants with more positive attitudes/less negative prejudice are more willing to display helping behaviour than those with negative attitudes/ more negative prejudice. The assumption that women are more likely to engage in helping behaviour and that men would be more hostile is partly confirmed.

Keywords: attitudes, modern prejudice, behavioral reactions, gay man, lesbians

SADRŽAJ

UVOD	4
Mjerenje stavova prema osobama homoseksualne orijentacije	5
Odrednice stavova prema osobama homoseksualne orijentacije	6
Stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije i ponašanje	9
Moderne predrasude prema osobama homoseksualne orijentacije	10
Gdje se u svemu tome nalazi Republika Hrvatska?	13
CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	15
Cilj	15
Problemi i hipoteze	15
METODOLOGIJA	16
Sudionici	16
Postupak	16
Mjerni instrumenti	16
REZULTATI	18
RASPRAVA	23
Metodološki nedostaci istraživanja	26
ZAKLJUČAK	27
LITERATURA:	28
PRILOZI	33

UVOD

Seksualna orijentacija je usmjerenost seksualnih, emocionalnih i romantičnih osjećaja prema osobama suprotnog spola (heteroseksualnost), istog spola (homoseksualnost) ili nekoj kombinaciji (biseksualnost) (LeVay, 2012). Kod nekih je ljudi seksualno opredjeljenje stabilna karakteristika tijekom cijelog života, dok je kod drugih stečena ili promijenjena nakon nekog iskustva u odrasloj dobi (Green i Herek, 1999). Mnogi su istraživači pokušavali pronaći uzrok seksualne orijentacije te stoga razlikujemo biološke, psihoanalitičke, teorije učenja, interakcionističke teorije te sociološke teorije (Parmač, 2005). Međutim, seksualna orijentacija se danas smatra kontinuumom na kojem se pojedinci svrstavaju od potpuno homoseksualnih do potpuno heteroseksualnih, te ukoliko je ta pretpostavka točna, opravdano je zaključiti da je nastala interakcijom genetskih, hormonalnih, okolinskih i socijalizacijskih čimbenika (LeVay, 2012; Smith, 2007).

Prisutnost homoseksualnih ponašanja očituje se kroz povijest, sva društvena uređenja i kroz sve kulture (Longo, 2013), međutim koncept „homoseksualnost“ i „heteroseksualnost“ kao i sama ideja da se pojedinci mogu definirati u terminima seksualne orijentacije pojavila se u medicinskom miljeu u 19. stoljeću. Neologizam „homoseksualnost“ obično se pripisuje liječniku Karl Marii Benkertu koji ga prvi spominje u jednom njemačkom pamfletu kao opoziciju „normalnoj“ seksualnosti (Herek i Garnets, 2007). Konceptualizacija istospolne seksualnosti unutar psihologije prožeta je povjesnom kompleksnošću, međutim do glavnog preokreta u paradigmi dolazi 70ih godina 20. stoljeća. Iako su vremena liječenja homoseksualnosti psihoterapijom, a u slučajevima kada ona nije bila uspješna i drastičnim metodama poput pripisivanja hormona, lobotomije, elektrošokova i kastriranja službeno završila 1973. kada je Američka psihijatrijska organizacija uklonila homoseksualnost iz Dijagnostičkog i statističkog priručnika mentalnih poremećaja (DSM-II), njena stigmatizacija ostaje dijelom sveukupne društvene konstrukcije seksualne orijentacije.

Na akciju psihijatara brzo je reagirala i Američka psihološka organizacija inicijativom u kojoj psihologe potiče da “preuzmu odgovornost pri uklanjanju stigme mentalne bolesti koja je dugo bila povezivana s osobama homoseksualne orijentacije“ (Longo, 2013). Danas smjernice Američke psihološke organizacije (2011) za rad s LGB (lezbijke, gejevi,

biseksualne osobe) klijentima jasno naznačuju kako su istospolna privlačnost te s njome povezani osjećaji i ponašanja normalne varijacije ljudske seksualnosti i tako trebaju biti tretirane pri radu s klijentima.

Mjerenje stavova prema osobama homoseksualne orijentacije

Paralelno s depatologizacijom homoseksualnosti dolazi do uvođenja novog pojma- homofobije (Weinberg, 1972; prema Herek, 2004) te se razvija ideja da neprijateljstvo prema osobama homoseksualne orijentacije a ne ona sama predstavlja prijetnju. Time se fokus istraživača mijenja i pažnja se usmjerava ispitivanju negativnih stavova i predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije. Važnost rada na tim temama očituje se u još uvijek visokom stupnju neprihvatanja, uznemiravanja, diskriminacije i nasilja prema osobama homoseksualne orijentacije.

Akumuliranjem istraživačkih spoznaja dolazi i do upotrebe različitih termina koji opisuju negativne stavove i predrasude tj. opoziciju homoseksualnosti te se čini da još uvijek ne postoji konačan konsenzus istraživača po tom pitanju (Lottes i Grollman, 2010). Već spomenuti pojam homofobije kojega je George Weinberg definirao kao „iracionalan strah od blizine homoseksualne osobe“ (Weinberg, 1972; prema Schiffman, 2006), još uvijek široko prihvaćen u javnosti, u istraživačkim je krugovima dugo kritiziran. Mnogi istraživači ga drže neprikladnim, ograničavajućim i jednodimenzionalnim (Herek, 2004, 2000; Schiffman, 2006;) te mu pokušavaju naći zamjenu. Najčešće spominjani nedostatak dobro je još 1987. ocrtala socijalna psihologinja Celia Kitzinger (Hegarty, 2006) koja je ustvrdila da je homofobija jednostavno preokrenula medicinsku pažnju, te umjesto homoseksualnih osoba mentalno bolesnima proglasila - homofobe. Upravo taj istaknuti sufiks „fobija“ mnogi smatraju problematičnim. Fobija nije samo strah, ona se (i u vrijeme kada je Weinberg skovao termin) definira kao intenzivan i iracionalan strah od nekog objekta ili grupe objekata koji prate fiziološke reakcije (Herek, 2004). Iako je ovakva vrsta reakcije kod nekih pojedinaca zaista i prisutna, ne postoje empirijski nalazi kojima antihomoseksualni stavovi predstavljaju stvarnu fobiju. Empirijska istraživanja prije upućuju na to da su ljutnja i gađenje osnovne emocije povezane s antihomoseksualnim stavovima. Stoga je emocionalna komponenta fobije anksioznost, dok je emocionalna komponenta homofobije prvenstveno ljutnja (Herek, 2004). Nadalje, u pokušaju da nađu prikladniji pojam istraživači su skovali termin „homonegativnost“ koji se definira kao bilo kakva afektivna ili bihevioralna predrasuda

usmjerena prema pojedincu jer ga se percipira kao gej (Lottes i Grollman, 2010). Predlagani su i alternativni pojmovi poput homoseksofobije te heteroseksizma (Herek, 2000) koji predstavlja ideologiju koja homoseksualnost vidi inferiornu heteroseksualnosti. Najnovija nastojanja su da se na homofobne stavove gleda kao na predrasude, sukladno i izvornoj definiciji predrasuda Aronsona i sur. (2005) koji ih definiraju kao neprijateljski ili negativan stav prema pripadnicima prepoznatljive grupe ljudi koji se zasniva isključivo na njihovu članstvu u toj grupi. U kontekstu predrasuda, a još uvijek u potrazi za pandanom homofobiji Logan (1996; prema Schiffman, 2006) predlaže termin homopredrasuda, dok Herek (2006, 2004, 2000,) razvija konceptualni okvir u kojem svrstava negativne stavove pod nešto širi pojam- seksualne predrasude.

Neslaganje u terminologiji dijelom je odraz razmimoilaženja istraživača po pitanju dimenzionalnosti samoga konstrukta te povezano s time i mjera kojima se konstrukt pokušava obuhvatiti. Tako primjerice Adolfsen i sur. (2010) pronalaze 3 faktora u podlozi stavova: vidljivost seksualnih aspekata homoseksualnosti, modernu homonegativnost i opće prihvatanje homoseksualnih osoba. Gato i sur. (2012) smatraju kako stavovi prema homoseksualnim osobama obuhvaćaju najmanje 4 komponente: odbijanje blizine homoseksualnim osobama, moderni heteroseksizam, patologiziranje homoseksualnosti i nepodržavanje homoseksualnih osoba. Walls (2008) također navodi 4 komponente: modernu homonegativnost, paternalistički homoseksizam, pozitivni stereotipni homoseksizam te amnestički heteroseksizam. Massey (2009) razlikuje čak 7 dimenzija; tradicionalni heteroseksizam, poricanje postojeće diskriminacije, averzija prema gej muškarcima, averzija prema lezbijkama, cijenjenje gej napretka, opiranje heteronormativnosti i pozitivna vjerovanja. Zaključno, iako postoje različite konceptualne domene i s njima povezani konstrukti, Lottes i Grollman (2010) navode kako se pregledom literature ipak može zaključiti da su ti konstrukti često više slični nego različiti te među njima postoje visoke povezanosti i mnogostruka preklapanja.

Odrednice stavova prema osobama homoseksualne orijentacije

S ciljem što boljeg rasvjetljavanja odnosa stavova, predrasuda i s njima povezane diskriminacije prema lezbijkama i gej muškarcima, mnoga istraživanja bave se determinantama koje ih određuju. Prepoznati prediktori tako uključuju mnogobrojne demografske, ideološke i sociološke varijable.

Na razini pojedinaca često se ispituju varijable poput spola, dobi, religijskog opredjeljenja, veličine mjesta u kojem žive itd. Kao jedan od najčešće utvrđenih i psihološki najrobusnijih nalaza ističe se negativniji stav muškaraca prema osobama homoseksualne orijentacije (Grollman, 2008; Hegarty i Pratto, 2001; Herek, 2007; Herek i Capitanio, 1996; Hicks i Lee, 2006; Holland i sur., 2013; Massey, 2009; Ratcliff i sur., 2006; Van den Akker i sur., 2012; Whitley, 2001). Rodne razlike postoje i ovisno o spolu homoseksualne osobe pa tako muškarci imaju negativnije stavove prema gejevima nego prema lezbijkama dok kod žena takvih razlika najčešće nema (Herek, 2007).

Osobe starije dobi (Hicks i Lee, 2006), nižeg SESa te osobe koje žive u manjim sredinama (Van den Akker i sur., 2012), osobe nižeg razine obrazovanja (Kelley, 2001) te studenti nižih godina studija (Grollman, 2008) u prosjeku pokazuju negativnije stavove. Studenti humanističkih usmjerenja (Grollman, 2008) pokazuju pozitivnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije od studenata tehničkih usmjerenja.

Miller i sur. (2012) pokušali su identificirati osobine ličnosti povezane sa stavovima i ustanovili da faceta osobine Otvorenosti - otvorenost za vrijednosti („opisuje ljude koji su spremni preispitati socijalne, političke i religijske vrijednosti.. predstavlja suprotnost dogmatizmu „) (Costa i McCrae, 1992, str. 17; prema Miller i sur., 2012) ima najveću povezanost sa stavovima te inkrementalnu vrijednost od 12% povrh prethodno navedenih demografskih varijabli.

Osim općenitih demografskih atributa i osnovnih osobina ličnosti, istraživači su se bavili i složenijim psihološkim konstruktima i osobinama kojima bi mogli opisati pojedince s negativnijim stavovima. Konstrukt desničarske autoritarnosti pokazao se visokoprediktivnim kod stavova prema osobama homoseksualne orijentacije. Osobe visoko na desničarskoj autoritarnosti sklone su submisivnom poštivanju autoriteta, agresivnom ponašanju prema manjinskim skupinama i slijeđenju društvenih konvencija (Altemeyer, 1981). Ta osobina pokazala se kao konzistentan prediktor predrasuda, diskriminacije i neprijateljstva prema članovima „vanjskih grupa“, a iznimka nisu niti osobe homoseksualne orijentacije (Goodman i Moradi, 2008; Whitely i Lee, 2000; Whitley i Ægisdottir, 2000;). Nadalje, orijentacija ka socijalnoj dominaciji opisuje osobu željnu dominacije njene grupe nad drugim grupama. Osobe s izraženom orijentacijom ka socijalnoj dominaciji također se konzistentno pokazuju manje tolerantnijima prema homoseksualnim osobama (Whitely i Lee, 2000; Whitley i Ægisdottir, 2000). Priklanjanje tradicionalnoj rodnoj ideologiji (Goodman i Moradi, 2008; Whitley i Egisdottir, 2000, Theodore i Basow, 2000), moderni seksizam (Ratcliff i sur., 2006;

Whitley i Ægisdottir, 2000) i politički konzervatizam (Whitley i Lee, 2000) su također često ispitivane varijable povezane s negativnijim stavovima.

Još jedna determinanta koja je bila predmet interesa istraživača jest religija. Tako je istraživanjima također ustanovljeno kako su konzervativna religijska orijentacija (Grollman 2008; Herek 2000; Herek i Capitanio, 1996; Holland i sur. 2013; Hicks i Lee, 2006; Tomić, 2013; Whitley, 2009;), čestina odlazaka u crkvu (Finlay i Walther, 2003; Herek, 2000; Whitley, 2009) i religijska predanost (Whitley, 2009) korelati značajno povezani s negativnim stavovima. Nekoliko studija pokazalo je da su konzervativni protestanti najmanje tolerantni prema lezbijkama i gej muškarcima, dok su se ateisti, agnostici i nereligiozni pojedinci pokazali najtolerantnijima (Finlay i Walther, 2003; Grollman 2008; Newmanxy, 2002). Ti nalazi ne čude s obzirom da većina svjetskih religija osuđuje istospolnu seksualnost kao moralno prljavu ili grešnu (Longo, 2013).

Jedan od nekonzistentnijih nalaza svakako je količina pozitivnih interakcija i prijateljstava s lezbijkama i gej muškarcima kao prediktor pozitivnosti stava (Herek, 2000; Herek i Capitanio, 1996; Massey, 2009; Tomić, 2013). Međutim, iako je bilo nekoliko pokušaja da se utvrdi kauzalan odnos između prijateljstva i pozitivnijih stavova, istraživači još uvijek nagađaju radi li se o tome da se osobe homoseksualne orijentacije češće otkrivaju osobama kod kojih su vidjeli ili osjetili manjak predrasuda, ili je prijateljstvo s homoseksualnim osobama to koje je na prvom mjestu dovelo do smanjenja predrasuda kod njihovih prijatelja.

Nekoliko istraživanja ipitivalo je i etničke razlike (najčešće između bijelaca i Afroamerikanaca), iako su nalazi po tom pitanju još uvijek podjeljeni i nekonzistentni; neke studije pokazuju da bijelci izražavaju značajno negativnije stavove (Finlay i Walther, 2003), a neke pak pokazuju da bijelci u prosjeku imaju pozitivnije stavove od Afroamerikanaca (Hicks i Lee, 2006; Holland i sur., 2013; Negy i Eisenman, 2005, Whitley, 2001;).

Osim individualnih sociodemografskih mikro-čimbenika, nekoliko je studija pokušalo detektirati makro-čimbenike negativnih stavova prema osobama homoseksualne orijentacije. Tako su primjerice Štulhofer i Rimac (2009) u svojoj analizi prediktora homonegativnosti ukazali na centralnu ulogu procesa modernizacije društva u procesu povećanja prihvaćenosti homoseksualnosti u europskim zajednicama. Prema njihovoj studiji ekonomski razvoj i proces urbanizacije neke zemlje značajno povećavaju socijalnu toleranciju i prihvaćanje homoseksualnosti. Slično tome Van den Akker i sur. (2012) u svojoj međukulturalnoj studiji navode kako je nepodržavanje homoseksualnosti najviše je izraženo u zemljama gdje su homoseksualnim osobama zabranjen brak i posvajanje djece. Ispitanici koji najviše

podržavaju homoseksualnost najčešće žive u zemljama koje imaju antidiskriminacijske zakone i koje nisu ekstremno religiozne.

Stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije i ponašanje

Dok se zavidan broj istraživanja bavilo determinantama stavova, svega nekolicina je pokušala ispitati njihovu povezanost s ponašanjem/ima. Ipak, postoji velika potreba za takvim istraživanjima kako bi se bolje razumjeli uzroci diskriminacije i nasilja usmjerenih prema LGB populaciji te provela uspješna prevencija. Uobičajena je pretpostavka da se stavovi odražavaju u pojedinčevom ponašanju. Stoga bi bilo logično za pretpostaviti i očekivati da se osobe koje posjeduju predrasude prema manjinama ponašaju u skladu s time. Međutim, praksa je pokazala kako je veza između stavova i ponašanja složenija nego se čini. Još su Fishbein i Ajzen (1975; prema Schope i Eliason, 2000) govorili o tome da stavovi nisu uvijek povezani s ponašanjem u očekivanom smjeru niti u očekivanom intenzitetu. Najboljim prediktorom specifičnih reakcija pokazala se „namjera“ pojedinca. Drugi autori su ukazali i na utjecaj situacijskih faktora, poput pritiska da se reagira suprotno od stavova koje posjedujemo u prisutnosti drugih ljudi, ili u slučaju kada je ponašanje adaptivno korisno (Grollman, 2008).

Schope i Eliason (2000) ističu kako se većina kritičara veze stav-ponašanje poziva na rana istraživanja pritom ignorirajući mnogobrojna koja su na neki način pokazala postojanje te veze. Većina se studija do sada usmjeravala na detektiranje osobina netolerantnih pojedinaca, dok se svega nekoliko bavilo rasvjetljavanjem veze stav- ponašanje. Ipak, postoji nekoliko zanimljivih istraživanja koje se bave tom problematikom u okviru istospolne tematike. Jedno dosjetljivo istraživanje proveli su Shaw i sur. (1994; prema Schope i Eliason, 2000). Koristili su tzv. tehniku pogrešnog broja gdje pozivatelj nazove ispitanika te kaže da je slučajno nazvao krivi broj i zamoli osobu s druge strane slušalice da nazove njegova partnera/icu kako bi prenijela važnu poruku, jer se njemu ispraznila baterija. Ovo je istraživanje pokazalo da su ispitanici bili manje skloni pomagati pozivateljima koji su implicirali da imaju istospolnog partnera. Replikaciju tog istraživanja proveli su Ellis i Fox (2001) te dobili iste rezultate, a osim toga u njihovom istraživanju muškarci su općenito bili manje skloniji pomoći 'homoseksualnom' pozivatelju od žena. Studija Waltersa i Currana (1996; prema Schope i Eliason, 2000) pokazala je da su trgovci puno brže nudili svoje usluge parovima koje su percipirali kao heteroseksualne nego onima za koje su pretpostavljali da su homoseksualni. Štoviše, homoseksualni parovi češće su bili predmetom podrugljivih

komentara, upiranja prstom ili neprikladnih reakcija prodavača. U drugoj studiji kupcima su prilazile osobe koje su nosile majice s pro-gej sloganom te ih tražile sitniš. Kupci su bili skloniji dati sitniš osobama koje nisu nosile majice sa sloganom (Gray i sur, 1991).

Svega nekoliko je studija ispitivalo vezu između ponašajnih reakcija te stavova prema osobama homoseksualne orijentacije. Dobiveni rezultati ukazuju na povezanost stava i ponašanja tj. pojedinci koji su imali negativne stavove više su izvještavali o neprijateljskim reakcijama, dok su oni koji su imali pozitivne stavove pokazivali više pomagačkih/prijateljskih reakcija. Studije su pokazale i da muškarci izvještavaju više o homofobnim ponašanjima a žene više o pomagačkim (Bernat i sur., 2001; Grollman, 2008; Longo, 2013; Lottes i Grollman, 2010; Schope i Eliason, 2000). U studiji Schope i Eliason (2000) čak 30% ispitanika je uznemiravalo ili prijetilo osobama homoseksualne orijentacije, dok je to činilo svega 1% ispitanica. Također, Bernat i sur. (2001) su pokazali kako su muškarci koji su imali viši rezultat na skali homofobije brže zadavali električni šok kada su mislili da je imaginarni protivnik osoba homoseksualne orijentacije.

Moderne predrasude prema osobama homoseksualne orijentacije

Prethodno spomenuta istraživanja svjedoče o tome da iako je u većini razvijenih zemalja usvojena norma jednakosti i diskriminatorna ponašanja prema manjinama se osuđuju- predrasude nisu iskorijenjene. Umjesto toga postale su prikrivene. Kako se norma pomakla k većoj toleranciji manjinskih grupa, mnogi ljudi su jednostavno postali pažljiviji: pred drugima se ponašaju nepredrasudno iako u sebi zadržavaju predrasudne stavove (Aronson i sur., 2005). Nove oblike predrasuda Aronson i suradnici (2005) nazivaju moderne predrasude a karakteriziraju ih tri komponente: poricanje postojeće diskriminacije, antagonizam prema potraživanjima manjinske grupe i ljutnja povezana s posebnim pravima koje manjinske grupe zahtjevaju. Ta se klasifikacija može pronaći u različitim kulturalnim kontekstima i primjeniti na različite tipove diskriminacije (Akrami i sur., 2006). Socijalni psiholozi su takve transformacije stavova prvo uočili kod rasističkih i seksističkih ideologija što je dovelo do razvoja teorija prema kojim predrasude poprimaju ambivalentne značajke- ljudi su suočeni s dilemom izražavanja negativnih osjećaja prema nekoj socijalnoj grupi i konformiranja novim socijalnim normama (Hegarty, 2006). U slučajevima dvosmislenih situacija, kada postoje različita opravdanja za diskriminatorno ponašanje i kada nema postojeće socijalne norme, ambivalentnost vodi do predrasudnog ponašanja (Longo, 2013).

Sličan su fenomen istraživači uočili i u području seksualnih predrasuda. Primjerice, Moreno i Bodenhausen (2001) su ispitivali heteroseksualne ispitanike koji su bili pobornici jednakih prava za lezbijske i gej muškarce, ali su se razlikovali u svojim emocionalnim reakcijama prema toj skupini. Svi su ispitanici čitali esej o jednakim pravima lezbijski i gej muškaraca pri služenju u američkoj vojci. Međutim, neki su ispitanici čitali esej koji je bio nemarno napisan s puno grešaka dok su drugi čitali dobro sročeni i gramatički ispravni eseji. Studenti koji su imali negativnije emocionalne reakcije procjenjivali su esej negativnije nego njihovi kolege koji su izražavali pozitivnije reakcije, ali samo u slučaju kada je esej bio loše napisan tj. kada su imali opravdanje za takve reakcije. Hegarty i sur. (2004) su u svom dosjetljivom istraživanju ispitanicima predložili tekst o gej muškarcu koji se osjećao nelagodno u heteroseksualnom baru ili o heteroseksualcu koji se osjećao nelagodno u gej baru. Bar su opisali kao mjesto gdje ljudi obično odlaze kako bi susreli nekoga i pronašli društvo za tu noć. Ispitanici su imali slične reakcije na to što oba muškarca izražavaju nelagodu u takvim situacijama. Nadalje, kad su pitali ispitanike kako su protagonisti u tim situacijama mogli reagirati većina je odgovorila da su mogli izraziti svoju nelagodu. Međutim, kada su nakon toga ispitanicima prezentirali priče gdje su muškarci zaista i izrazili negodovanje u tim istim barovima i situacijama, sudionici su reakciju heteroseksualnog muškarca procjenjivali puno pozitivnije nego reakcije homoseksualnog muškarca. Njihova studija sugerira da neke heteroseksualne osobe mogu procjenjivati koliko bi se fer ponašali u takvim situacijama; podržavati to da lezbijke i gej muškarci izraze svoje nezadovoljstvo u heteronormativnim uvjetima, dok ih istodobno osuđuju kad to i čine. Ova istraživanja ukazuju na zaključak da implicitne heterocentrične norme opstaju čak i u okruženju koje podržava jednakost na temelju seksualne orijentacije.

Morrison i Morrison (2002) došli su do sličnih nalaza kada su studenti koji su bili visoko na rezultatima modernih predrasuda izbjegavali kontakt s gej osobom, ali samo u situaciji kada su za to imali opravdan razlog. Stoga, oslanjajući se na istraživanja modernog seksizma i modernog rasizma, sa željom da koncept primjene i u seksualnoj domeni, Morrison i Morrison (2002) su u istospolnu ideologiju uveli koncepte staromodne homonegativnosti i moderne homonegativnosti. Uočavajući nesukladnosti između stupnja prihvatanja i tolerancije koji pokazuje sve veći rast (Altemeyer, 2001; Herek, 2000) te sveprisutne diskriminacije i nasilja usmjerenog prema LGB osobama, oni pretpostavljaju da dolazi do smanjenja staromodne homonegativnosti, dok moderna ostaje još uvijek na visokoj razini. Iako navedena diskrepancija stavova i ponašanja može biti uzrokovana odgovaranjem ispitanika na socijalno poželjan način, pogreškom uzorka ili manjkavostima mjernih

instrumenata, ipak zaključuju da su staromodne predrasude poprimile suptilnije i podmuklije oblike. Prema njima, osobe koje posjeduju moderne predrasude prema homoseksualnoj populaciji smatraju da „gej muškarci i lezbijke stvaraju nepotrebne zahtjeve kako bi promijenili status quo (npr. bračna prava), diskriminacija homoseksualnih osoba stvar je prošlosti, homoseksualne osobe pretjerano ističu svoje seksualne preferencije, i s time sprječavaju svoju asimilaciju u društvo“ (Morrison i Morrison, 2002). U svojoj studiji konstruirali su skalu moderne homonegativnosti koja se i faktorski razlikuje od staromodne homonegativnosti mjerene tradicionalnom skalom stavova.

Sheela Raja i Joseph P. Stokes (1998) uveli su sličan koncept- moderne homofobije i konstruirali joj pripadajuću skalu. Za razliku od Morrison i Morrison nisu je empirijski usporedili ni s jednim konceptom homofobije već su pretpostavili da su povećana prisutnost lezbijki i gej muškaraca u medijima, bolja informiranost o homoseksualnosti i preokret u pitanjima vezanim za gej prava doveli do promjene negativnih stavova prema osobama homoseksualne orijentacije.

Slično njima, Cowan i sur. (2005) uvode koncept staromodnog heteroseksizma i modernog heteroseksizma. Razlikuje ih način iskazivanja predrasuda: dok se staromodni iskazuje otvoreno, moderni je suptilnijeg oblika. Moderni heteroseksizam je paralelna forma modernog seksizma i rasizma te se primarno sastoji od vjerovanja „da diskriminacija homoseksualnih osoba više nije problem, da imaju jednaka prava i da ne postoji legitimitet kojim opravdavaju ljutnju zbog načina na koji se postupa prema njima“.

S ciljem ispitivanja stavova prema određenoj socijalnoj grupi istraživači se najčešće oslanjaju na samoizvještaje gdje od ispitanika traže ili da označe svoj odgovor na skali procjene, ili da izaberu jedan od ponuđenih odgovora na neko konkretno pitanje. Međutim, kvaliteta ovako prikupljenih podataka ovisi o ispitanikovo volji da izvijesti o svojim unutrašnjim stanjima i sposobnosti da ta stanja adekvatno izrazi. Postoje empirijski nalazi koji upućuju na osjetljivost mjera samoizvještaja na formulaciju pitanja, socijalnu poželjnost odgovora i kontekst ispitivanja, a osim toga kritizira se i pretjerano oslanjanje istraživača na sposobnost introspekcije kod ispitanika (Žeželj i sur., 2010). S ciljem izbjegavanja navedenih problema istraživači su počeli potragu za nenametljivim mjerama pomoću kojih bi uspješno detektirali stavove ispitanika bez traženja njihova verbalnog izvještaja. Implicitne tehnike baziraju se na vremenu reakcije ispitanika na određene podražaje, pri čemu ispitanici daju automatske evaluativne odgovore u odnosu na neki objekt stava.

Melanie C. Steffens (2005) uvodi termine implicitnih i eksplicitnih stavova u istospolni diskurs. Dok empirijski podaci sugeriraju da su stavovi prema lezbijkama i gej

muškarcima postali tolerantiji, Steffens smatra da postoji mogućnost da je postalo manje socijalno poželjno izražavati negativne stavove- pa do mjere da osobe ni same sebi ne žele priznati njihovo postojanje. Koristeći Test implicitnih asocijacija u kojem je zadatak ispitanika bio brzo upariti pojam „homoseksualac“ ili „heteroseksualac“ s nekim kvalitetama poput „dobar, loš, normalan, sretan i tužan“ Steffens je pokazala da su ispitanici bili skloniji negativne kvalitete asociirati s homoseksualnim osobama a pozitivne s heteroseksualnim usprkos tome što su eksplicitno izraženi stavovi prema homoseksualnim osobama bili pozitivni.

Gdje se u svemu tome nalazi Republika Hrvatska?

Iako su od 2003. godine seksualne manjine u Hrvatskoj zaštićene mnogobrojnim zakonima (Pikić i Jugović, 2006), incidenti vezani uz splitski pride 2011. ili prošlogodišnje referendumsko pitanje kojim je u Ustav Republike Hrvatske unesena definicija braka kao životne zajednice žene i muškarca pokazuju kako su diskriminacija i neprihvatanje osoba LGB populacije još uvijek rasprostranjene u našoj zemlji. Izvješće Agencije Europske unije za temeljna prava (European Union Agency for Fundamental Rights, 2013) daje porazne rezultate. Potvrđan odgovor na pitanje „jeste li u proteklih 12 mjeseci doživjeli diskriminaciju, nasilje ili uznemiravanje zbog svoje seksualne orijentacije“ dalo je 60% LGB ispitanika (europski prosjek je 47%), što Hrvatsku od 28 ispitanih zemalja smješta na predzadnje mjesto, malo ispred Litve. Također, Hrvatska je daleko ispod europskog prosjeka i među zemljama s najvećim postotkom ispitanika koji su osjećali diskriminaciju zbog svoje seksualne orijentacije u području zapošljavanja (26%), obrazovanja i zdravstvenog sustava (41%). U istraživanju Štulhofera i Rimca (2009) čak 52,8% Hrvata odgovorilo je kako ne bi voljeli imati susjeda homoseksualne orijentacije u usporedbi s primjerice skandinavskim zemljama gdje se taj postotak kreće tek između 6%- 8%. Pikić i Jugović (2006) dobile su slične nalaze ispitujući rasprostranjenost i strukturu nasilja nad lezbijkama i gej osobama. Prema njihovim nalazima, svaka druga LGB osoba je od 2002.-2006. doživjela neki oblik nasilja zbog svoje seksualne orijentacije, a najčešći počinitelji bili su nepoznate osobe, bilo na javnim otvorenim ili zatvorenim mjestima. Detaljnijom analizom ustanovile su da je gotovo 40% sudionika i sudionica istraživanja doživjelo uvrede ili psovke, 28% neželjene seksualne prijedloge, a 20% prijetnje fizičkim nasiljem. Fizičko nasilje doživjelo je 14% sudionika i sudionica, od čega najčešće bacanje predmeta na osobu (10%).

Nekoliko se istraživanja u Hrvatskoj bavilo determinantama stavova. Nalazi su u skladu sa stranim istraživanjima te se pokazalo kako muškarci imaju negativnije stavove prema homoseksualnim osobama od žena (Parmač, 2005; Mušica i sur., 2013; Tomić, 2013) a ta razlika proizlazi iz njihova negativnijeg stava prema gej muškarcima (Mušica i sur., 2013; Parmač, 2005;). Kako bi provjerili odražava li se i u Hrvatskoj svjetski trend porasta tolerancije i pozitivnijih stavova prema osobama homoseksualne orijentacije (Altemeyer, 2001; Herek, 2000) Mušica i sur. (2013) su proveli replikaciju Parmačinog istraživanja iz 2005. Nalazi ne upućuju na značajne promjene. Osim rodni razlika, Tomić i Čepulić (2013) ispitivali su prediktore stavova te zaključuju kako je važnost vjere najbolji pojedinačni prediktor stavova prema lezbijkama i gejevima. Osim vjere i kontakt s gejevima i lezbijkama se i na uzorku hrvatskih građana pokazao značajnim prediktorom pozitivnosti stava. Zanimljivo je da istraživanja sustavno pokazuju da ispitanici imaju stavove pozitivnije od prosječne vrijednosti (Mušica i sur. 2013; Parmač, 2005; Tomić, 2013), na temelju čega bi se moglo zaključiti da se na osobe homoseksualne orijentacije u Hrvatskoj gleda na pozitivan način. Međutim, prethodno navedeni podaci o diskriminaciji ukazuju da je ona još uvijek prisutna. Postoji li mogućnost da su i stavovi u Hrvatskoj poprimili oblike modernih predrasuda? Cilj ovog istraživanja bio je između ostalog bolje rasvijetliti i to pitanje.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj

Ispitati rodne razlike u stavovima i modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije te utvrditi odnos stavova, modernih predrasuda i reakcija sudionika na neravno pravljen tretman osoba homoseksualne orijentacije.

Problemi i hipoteze

1. Ispitati rodne razlike u stavovima i modernim predrasudama prema gej i lezbijskoj populaciji
H₁: muškarci će imati manje pozitivne stavove/ više predrasuda od žena
H₂: muškarci će imati manje pozitivne stavove prema gej muškarcima nego lezbijkama dok kod žena neće biti razlike s obzirom na spol objekta stava
2. Ispitati razlike u stupnju homonegativnosti kada su stavovi ispitivani skalom stavova nasuprot skale modernih predrasuda
H₃: i muškarci i žene će biti više homonegativni prema rezultatima na skali modernih predrasuda
3. Ispitati postoji li razlika u ponašajnim reakcijama s obzirom na izraženost stavova/predrasuda te spola sudionika
H₄: sudionici koji imaju pozitivniji stav/manje predrasuda su spremniji reagirati pomagački od sudionika koji imaju manje pozitivan stav/više predrasuda
H₅: žene će više izvještavati o pomagačkim reakcijama, muškarci hostilnim

METODOLOGIJA

Sudionici

Sudionici su bili studenti sedam fakulteta (Psihologija, Socijalna pedagogija, Policijska Akademija, Zdravstveno Veleučilište, Pravo, Ekonomija i Socijalni rad) Sveučilišta u Zagrebu. U istraživanju je sudjelovao ukupno 797 sudionika, 213 (26,7%) muškaraca i 583 (72,1%) žena. Prosječna dob sudionika iznosi $M=23,12$, a raspršenje $SD=5,822$.

Postupak

Grupno ispitivanje je provedeno u gradu Zagrebu tijekom zime i proljeća 2013. godine u prostorijama sedam fakulteta (Psihologija, Socijalna pedagogija, Policijska Akademija, Zdravstveno Veleučilište, Pravo, Ekonomija i Socijalni rad). Prije početka samog ispitivanja studentima je objašnjena svrha provođenja ispitivanja te se naglasila anonimnost danih podataka. Sudionike se također zamolilo da odgovaraju što iskrenije i samostalnije. Ispitivanje je u prosjeku trajalo 15 minuta nakon čega je sudionicima dan kontakt na koji naknadno mogu saznati rezultate istraživanja.

Mjerni instrumenti

Cjeloviti upitnik koji se koristio u istraživanju obuhvaćao je demografska pitanja kojima su prikupljeni podaci o spolu, dobi, fakultetu, godini studija i mjestu stanovanja. U sklopu sociodemografskih karakteristika ispitana je i važnost vjere u životu te kontakt sudionika s osobama homoseksualne orijentacije. Osim toga upitnik je sadržavao pitanja o stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije (postojale su dvije forme skale stavova- jedna za ispitivanje stavova prema muškarcima homoseksualcima, a druga prema lezbijkama), skalu modernih predrasuda, skalu percepcije položaja lezbijki i gej osoba u društvu, te pitanja koja se odnose na reakcije sudionika na neravno pravan tretman osoba homoseksualne orijentacije, poznavanje zakonske regulative, medijsku popraćenost te sudjelovanje u aktivističkim radnjama. Za potrebe ovog istraživanja korišteni su demografski podaci, upitnik stavova, upitnik modernih predrasuda, te pitanja koja se odnose na reakcije sudionika na neravno pravan tretman osoba homoseksualne orijentacije.

Skala stavova prema osobama homoseksualne orijentacije

Za ispitivanje stavova prema osobama homoseksualne orijentacije korištena je skala koju je Parmač (2005) koristila u svom istraživanju. Originalna skala konstruirana je 2003. u sklopu Ljetne psihologijske škole Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Parmač (2005) je za potrebe svog istraživanja napravila dvije forme skale- skala za ispitivanje stavova prema muškarcima homoseksualcima i skala za ispitivanje stavova prema lezbijkama. Ukupan broj čestica za obje forme je bio 28, a zadatak sudionika bio je izraziti svoj stupanj ne/slaganja sa svakom tvrdnjom na skali od 1 do 5 (*1- uopće se ne slažem, 5- u potpunosti se slažem*). Ukupni rezultat formiran je izračunom prosječne vrijednosti rezultata na česticama, pri čemu viši rezultat označava negativniji stav. Pouzdanost mjernog instrumenta kad je objekt stava muškarac homoseksualac pouzdanost iznosi $\alpha=.965$, a kad je objekt stava lezbijka $\alpha=.954$.

Skala modernih predrasuda

Za utvrđivanje izraženosti predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije korištena je modificirana Skala modernog rasizma (Lauri, 1999; prema Löw, 2009). Originalna skala (McConahey, 1986) je konstruirana kako bi ispitala stavove prema Afroamerikancima i osmišljena je na način da čestice ne budu reaktivne tj. da ih sudionici ne mogu s lakoćom prepoznati kao mjeru predrasuda te davati socijalno poželjne odgovore. Skala sadrži 7 čestica, a zadatak sudionika je da na ljestvici od 1 do 5 (*1 – uopće se ne slažem, 5 – u potpunosti se slažem*) procijene koliko se slažu s pojedinom česticom u upitniku. Lauri (1999; prema Löw, 2009) je za potrebe svog istraživanja Skalu prevela na hrvatski jezik i prilagodila za ispitivanje stavova prema Srbima. Za svrhu ovog istraživanja korištena je za ispitivanje stavova prema osobama prema homoseksualne orijentacije. Ovakva primjena Skale za ispitivanje stavova prema drugoj manjinskoj skupini nije dovela do promjene njenih metrijskih karakteristika kao ni faktorske strukture koja ukazuje na jedan faktor u podlozi. Pouzdanost originalne Skale je $\alpha=.82$, pouzdanost prevedene Skale $\alpha=.85$ (Lauri, 1999; prema Löw, 2009), a pouzdanost Skale u ovoj primjeni je $\alpha=.90$. Ukupni rezultat na skali formiran je kao prosječna vrijednosti rezultata na česticama s time da viši rezultat označava viši stupanj predrasuda.

REZULTATI

Prvi problem ovog istraživanja bio je ispitati rodne razlike u stavovima i modernim predrasudama prema gej i lezbijskoj populaciji. Deskriptivne vrijednosti stavova i predrasuda prema gejevima i lezbijkama prikazane su u Tablici 1.

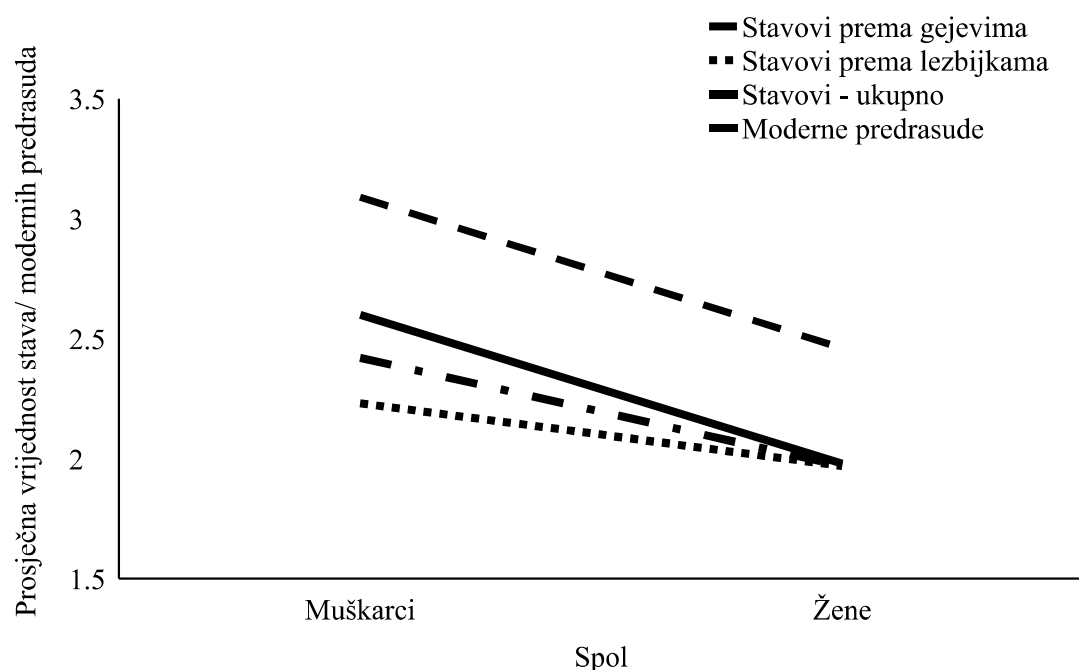
Tablica 1

Deskriptivna statistika skale stavova i modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije s obzirom na spol sudionika i spol osobe homoseksualne orijentacije

	Spol sudionika				Ukupno	
	Muškarac		Žena			
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Stavovi						
<i>Prema gejevima</i>	2.60	0.886	1.98	0.742	2.15	0.830
<i>Prema lezbijkama</i>	2.23	0.756	1.97	0.719	2.04	0.737
Ukupno	2.42	0.844	1.97	0.729		
Moderne predrasude	3.09	0.947	2.46	0.888		

Veći rezultat na skali označavao je negativniji stav tj. više predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije. Iz prikaza vrijednosti stavova vidljivo je da su prosječni rezultati stavova prema gejevima ($M = 2.15$) i stavova prema lezbijkama ($M = 2.04$) niži od srednje vrijednosti skale koja iznosi $M = 3$. Na temelju ovih rezultata možemo reći kako su stavovi prema gejevima i lezbijkama u prosjeku pozitivni. Iz deskriptivnih podataka možemo vidjeti i kako su stavovi prema lezbijkama nešto pozitivniji od stavova prema gejevima, te da muškarci imaju manje pozitivne stavove od žena, i to neovisno o spolu objekta stava.

Kako bismo provjerili jesu li opisane razlike statistički značajne, proveli smo složenu analizu varijance s dvije nezavisne varijable: spolom sudionika i objektom stava. Grafički prikaz dobivenih rezultata prikazan je na Slici 1.

Slika 1. Rodne razlike u izraženosti stavova i modernih predrasuda prema gej i lezbijskoj populaciji

Provedba analize varijance pokazala je da je glavni efekt spola značajan ($F = 52.866$, $p < 0.01$) odnosno da postoje rodne razlike u stavovima prema osobama homoseksualne orijentacije i to u smjeru da muškarci imaju manje pozitivne stavove od žena. Isto tako, rezultati analize varijance pokazuju da je glavni efekt spola osobe homoseksualne orijentacije prema kojoj se iskazuju stavovi također statistički značajan ($F=10.079$, $p<0.01$). Sudionici općenito izražavaju manje pozitivne stavove prema gejevima nego prema lezbijkama. Interakcijski efekt također se pokazao značajnim ($F = 9.29$, $p < 0.01$). Možemo vidjeti kako muškarci imaju manje pozitivne stavove prema muškarcima homoseksualcima nego prema lezbijkama, dok su kod žena stavovi prema muškarcima, odnosno ženama homoseksualne orijentacije jednakog intenziteta. Veća negativnost muškaraca prema osobama homoseksualne orijentacije očituje se i na skali modernih predrasuda. Prosječna vrijednost modernih predrasuda kod muškaraca gotovo je jednaka srednjoj vrijednosti skale ($M = 3$) i iznosi $M = 3.09$, dok kod žena ta vrijednost iznosi $M = 2.46$. Kako bismo provjerili razlikuju li se ti rezultati značajno proveli smo t-test za nezavisne uzorke i potvrdili našu hipotezu ($t(794) = 8.685$; $p < .01$). Možemo zaključiti kako muškarci imaju više predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije od žena.

Drugi problem bio je ispitati razlikuje li se stupanj izraženosti stava od modernih predrasuda kod muškaraca i žena. Uvidom u tablicu 1 možemo vidjeti kako su kod sudionika oba spola prosječni rezultati modernih predrasuda viši od prosječnih rezultata stavova. Kako

bismo ispitali jesu li te razlike značajne proveli smo dva zavisna t-testa za obje skupine. Dobivena razlika pokazala se značajnom i kod muških ($t(212) = -15.782$; $p < 0.01$) i ženskih ($t(581) = -22.627$; $p < 0.01$) sudionika. Možemo zaključiti kako je kod sudionika homonegativnost više izražena kada se mišljenje ispituje skalom modernih predrasuda nego skalom stavova. Kako bismo dobili bolji uvid u te razlike, naše sudionike smo na temelju srednjih vrijednosti skala ($M=3$ za obje skale) podjelili u dvije skupine; homonegativne i sudionike bez homonegativnosti. Podjela je prikazana u Tablici 2.

Tablica 2

Frekvencije i postoci sudionika koji iskazuju homonegativnost i onih bez homonegativnosti mjerenih skalom stavova i modernih predrasuda

		Stavovi	Moderne predrasude
Homonegativnost	Muški	49 (23%)	121 (56.8%)
	Ženski	56 (9.6%)	149 (25.6%)
	Ukupno	105 (13.2%)	270 (33.9%)
Bez Homonegativnosti	Muški	164 (77%)	92 (43.2%)
	Ženski	527 (90.4%)	434 (74.4%)
	Ukupno	691 (86.8%)	526 (66.1%)

Tablica 2 pokazuje nam da u slučaju kada se stavovi mjere tradicionalnom skalom stavova skupini bez homonegativnosti pripada čak 77% muškaraca i 90.4% žena. Međutim, kada je mišljenje ispitivano skalom modernih predrasuda taj se postotak drastično smanjuje za oba spola, pa bi tako svega 43,2% muškaraca i 74,4% žena mogli opisati kao osobe bez homonegativnosti. Nadalje, kada je mišljenje ispitivano klasičnom skalom stavova, u skupinu homonegativnih sudionika spada 23% muškaraca i 9.6% žena, a kada je mišljenje ispitivano skalom modernih predrasuda čak 56,8% muškaraca i 25,6% žena spada u skupinu homonegativnih sudionika.

Treći problem bio je ispitati postoji li razlika u ponašajnim reakcijama s obzirom na izraženost stavova/predrasuda te spola sudionika. Kako bismo ispitali razlikuju li se sudionici po pojedinim reakcijama u svojim stavovima/ modernim predrasudama proveli smo 20 nezavisnih t-testova za svaku tvrdnju i skalu posebno. Rezultati koji se mogu vidjeti u tablici 3 pokazuju statističku značajnost za 15 čestica. Sve čestice koje su bile značajne na skali

stavova pokazale su se značajnima na skali modernih predrasuda, osim tvrdnje „Prijavim osobu koja je nekoga stavila u neravnotežan položaj“. Na temelju dobivenih rezultata možemo zaključiti da su sudionici koji imaju pozitivnije stavove i manje predrasuda spremniji reagirati na pozitivan i pomagački način u slučaju neravnotežnog tretmana osoba homoseksualne orijentacije (npr. pružiti osobi emocionalnu podršku ili je savjetovati o njenim pravima i mogućnostima djelovanja, pomoći osobi da prijavi počinitelja ili ju sami prijave). Također, sudionici negativnijih stavova i s više predrasuda u prosjeku češće „ne reagiraju jer smatraju da je to u redu ili jer smatraju da je osoba sama kriva ako se ne pobuni“.

Tablica 3
Nezavisni t-testovi reakcija sudionika na neravnotežan tretman osoba homoseksualne orijentacije i stavova/modernih predrasuda

Ponašajne reakcije	Stavovi			Moderne predrasude	
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>t</i>	<i>M</i>	<i>t</i>
Ne reagiram jer smatram da je to u redu					
Zaokružio	25	3.57		3.93	
Nije zaokružio	762	2.04	-10.23**	2.58	-7.28**
Ne reagiram jer smatram da je osoba sama kriva ako se ne pobuni					
Zaokružio	67	2.69		3.46	
Nije zaokružio	720	2.03	-6.76**	2.54	-7.88**
Ne reagiram jer se bojim da ne bih sam/a nastradao/la					
Zaokružio	50	2.17		2.61	
Nije zaokružio	737	2.08	-0.73	2.62	.066
Odvraćam osobu od toga da nešto poduzima, kako bih ju zaštitio/la					
Zaokružio	58	1.87		2.38	
Nije zaokružio	729	2.11	2.26*	2.64	1.97*
Pružim osobi prijateljsku podršku, tješim ju					
Zaokružio	260	1.65		2.12	
Nije zaokružio	527	2.31	12.14**	2.87	11.98**
Savjetujem osobu oko njenih prava i mogućnosti djelovanja					
Zaokružio	211	1.76		2.26	
Nije zaokružio	576	2.21	7.36**	2.75	6.62**
Pomažem osobi da prijavi počinitelja nadležnim tijelima					
Zaokružio	132	2.76		2.29	
Nije zaokružio	655	2.15	5.44**	2.69	4.43**
Prijavim osobu koja je nekoga stavila u neravnotežan položaj					
Zaokružio	46	1.84		2.49	

Nije zaokružio	741	2.1	2.21*	2.63	.934
Osobno razgovaram s osobom koja nekog stavlja u neravnotežan položaj					
Zaokružio	149	1.7		2.17	
Nije zaokružio	638	2.18	6.92**	2.73	6.69**
Fizički se obračunam s osobom koja nekog stavlja u neravnotežan položaj					
Zaokružio	8	1.97		2.13	
Nije zaokružio	779	2.01	.416	2.63	1.49

Napomena: * $p < .05$; ** $p < .001$

Kako bismo ispitali rodne razlike sudionika i ponašajnih reakcija proveli smo 11 *hi-kvadrat* testova. Rezultati su prikazani u Tablici 4. Možemo vidjeti kako se muškarci i žene razlikuju u svojim reakcijama na pet tvrdnji. Muški sudionici u većem su broju zaokružili tvrdnje „Ne reagiram jer smatram da je to u redu“, „Ne reagiram jer smatram da je osoba sama kriva ako se ne pobuni“ i „Prijavim osobu koja je nekoga stavila u neravnotežan položaj“. Za razliku od muških sudionika ženske sudionice spremnije su pružiti osobi prijateljsku podršku ali isto tako češće od muškaraca ne reagiraju na neravnotežan tretman homoseksualnih osoba jer se boje da same nebi nastradale. Međutim, najveći broj sudionika (čak 55,6% muških i 56,2% ženskih) zaokružilo je tvrdnju „Nisam nikad bio/la u takvoj situaciji“.

Tablica 4
Frekvencije i postoci (%) ponašajnih reakcija sudionika na neravnotežan tretman osoba homoseksualne orijentacije

Ponašajne reakcije	Ukupno	Muškarci	Žene	χ^2
Ne reagiram jer smatram da je to u redu	25 (3.1)	16 (7.7)	9 (1.6)	18.93**
Ne reagiram jer smatram da je osoba sama kriva ako se ne pobuni	67 (8.1)	25 (12.1)	42 (7.2)	4.58*
Ne reagiram jer se bojim da ne bih sam/a nastradao/la	50 (6.3)	7 (3.4)	43 (7.4)	4.17*
Odvraćam osobu od toga da nešto poduzima, kako bih ju zaštitio/la	58 (7.3)	15 (7.2)	43 (7.4)	0.01
Pružim osobi prijateljsku podršku, tješim ju	261 (32.7)	43 (20.8)	218 (37.6)	19.46**
Savjetujem osobu oko njenih prava i mogućnosti djelovanja	212 (26.6)	53 (25.6)	159 (27.4)	0.254
Pomažem osobi da prijavi počinitelja nadležnim tijelima	133 (16.7)	34 (16.4)	99 (17.1)	0.045
Prijavim osobu koja je nekoga stavila u neravnotežan položaj	46 (5.8)	28 (13.5)	18 (3.1)	30.12**
Osobno razgovaram s osobom koja nekog	149 (18.7)	41 (19.8)	108 (18.6)	0.14

stavlja u neravnopravan položaj				
Fizički se obračunam s osobom koja nekog stavlja u neravnopravan položaj	8 (1)	4 (1.9)	4 (0.7)	2.34
Nisam nikad bio/la u takvoj situaciji	441 (56)	115 (55.6)	326 (56.2)	0.026

Napomena: * $p < .05$; ** $p < .001$

RASPRAVA

Rodne razlike jedan su od najčešće citiranih nalaza u području seksualnih predrasuda. Istraživanja konzistentno pokazuju da muškarci imaju negativnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije od žena (Grollman, 2008; Hegarty i Pratto, 2001; Herek, 2007; Herek i Capitanio, 1996; Hicks i Lee, 2006; Holland i sur., 2013; Massey, 2009; Ratcliff i sur., 2006; Van den Akker i sur., 2012; Whitley, 2001). Naše istraživanje još jednom je potvrdilo taj nalaz. Također, pokazalo se kako muškarci osim negativnijih stavova od žena, manje pozitivne gledaju na gej muškarce nego lezbijke. Očekivano, veća homonegativnost muškaraca očituje se i na skali modernih predrasuda. Istraživači te razlike uglavnom objašnjavaju iz perspektive rodnog identiteta. Slažu se da su muškarci za razliku od žena pod većim socijalnim pritiskom da se konformiraju tradicionalnoj maskulinoj ulozi koja homoseksualnost vidi kao ozbiljno kršenje društvenih normi (Schope i Eliason, 2000). Herek (1986; prema Davies, 2004) smatra da se maskulini rodni identitet više oslanja na heteroseksualnost kao normu nego feminini identitet i „biti muškarac znači biti homofoban“. Također, muška rodna uloga je jasnije definirana u društvu nego ženska i muškarci koji krše norme suočeni su s većim sankcijama (Davies, 2004) stoga ne iznenađuje negativnost naših muških sudionika prema osobama homoseksualne orijentacije, posebice muškim gejevima.

Preuzevši koncept modernih predrasuda iz rasističkih i rodnih domena, istraživači u području spolnosti počeli su pretpostavljati kako stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije poprimaju također sve suptilnije oblike. Vjeruju da tradicionalni upitnici stavova prema osobama homoseksualne orijentacije ne pokazuju stvarno stanje, a svoju sumnju baziraju na velikoj diskrepanciji između iskazanih stavova koji postaju sve pozitivniji i diskriminacije koja je još uvijek sveprisutna (Cowan i sur, 2005; Morrison i Morrison, 2002; Raja i Stokes, 1988). Naši nalazi u skladu su s istraživanjima te pokazuju da iako sudionici u prosjeku pokazuju pozitivne stavove prema osobama homoseksualne orijentacije kada se njihovo mišljenje ispituje skalom stavova (samo 23% muškaraca i 9.6% žena spadaju u

skupinu homonegativnih sudionika), kada se mišljenje ispituje skalom modernih predrasuda oni izražavaju značajno više predrasuda i homonegativnosti (56,8% muškaraca i 25,6% žena).

Istraživači se slažu da iako je moderna homonegativnost manje agresivna u usporedbi s homonegativnošću mjerenom tradicionalnom skalom stavova, nije ništa manje pogubna za manjinsku grupu. Usporedbe radi, moderni seksizam još uvijek usporava napredak žena na radnom mjestu, ali i u drugim domenama života. U području rada prisutna je forma modernog seksizma poznata kao efekt „staklenog stropa“ koji opisuje fenomen razlike u plaćama, napredovanjima i postignućima između muškaraca i žena (Longo, 2013). Nadalje, Cowan i sur. (2005) su pokazali kako postoji negativna veza između modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije i percipirane štetnosti govora mržnje. Opravdano je zaključiti kako govor mržnje može imati negativne posljedice po osobe homoseksualne orijentacije. Također, brojne studije ukazale su na nedaće osoba homoseksualne orijentacije zbog nedostatka prava i nemogućnosti ravnopravnog sudjelovanja u zajednici i društvu. Herek (2007) primjerice navodi kako muškarci homoseksualci mogu biti pod povećanim stresom jer imaju manje prihode od svojih heteroseksualnih kolega. Također, homoseksualni parovi često su suočeni s institucionalnom stigmatizacijom koja pred njih postavlja specifične izazove i zapreke te im predstavlja dodatan izvor stresa i frustracija. Stoga, iako naoko predstavljaju napredak između otvorenog izražavanja predrasuda i njihova nepostojanja, moderni oblici predrasuda mogu biti još štetniji od tradicionalnih stavova jer ih se ne korigira i prolaze „ispod radara“ prihvatljivih socijalnih normi.

Treći problem ovog istraživanja bio je ispitati odnos stavova/modernih predrasuda i ponašajnih reakcija sudionika kada je netko u njihovoj okolini izložen neravnopravnom tretmanu radi svoje seksualne orijentacije. Iako često može biti nejasna i složena, veza između stavova/modernih predrasuda i ponašanja u ovom istraživanju pokazala je očekivani smjer. Od deset ponašajnih reakcija uključenih u analizu, osam ih se pokazalo značajnim na razini stavova a sedam na razini modernih predrasuda. Naše istraživanje pokazuje kako su sudionici koji su imali pozitivnije stavove i manje predrasuda spremniji reagirati pomagački (pružiti osobi prijateljsku podršku ili ju utješiti, savjetovati osobu oko njenih prava i mogućnosti djelovanja, pomoći osobi da prijavi počinitelja nadležnim tijelima, prijaviti osobu koja je nekoga stavila u neravnopravan položaj, odvratiti osobu od toga da nešto poduzme kako bi ju zaštitili ili osobno razgovarati s osobom koja nekog stavlja u neravnopravan položaj) dok sudionici koji imaju negativnije stavove i više predrasuda najčešće ne reagiraju na uočenu diskriminaciju. Ovi su nalazi u skladu s dosadašnjim istraživanjima koja ukazuju da postoji veza između stavova prema osobama homoseksualne orijentacije i ponašajnih

reakcija sudionika (Grollman, 2008; Longo 2013; Lottes i Grollman, 2010; Schope i Eliason, 2000).

Istraživači su osim odnosa sa stavovima također ispitivali odnos ponašanja s nekim demografskim činiteljima poput spola, poznavanja gej osobe, akademskog uspjeha i sl. U ovom istraživanju usmjerili smo se na spolne razlike u ponašajnim reakcijama. Pokazalo se da se muškarci više od žena upuštaju u homofobna ponašanja poput zlostavljanja, agresivnih verbalnih ili fizičkih napada na osobe homoseksualne orijentacije (Lottes i Grollman, 2010; Grollman, 2008; Longo, 2013; Schope i Eliason, 2000). Vidljivo je da se većina istraživanja bavila ispitivanjem diskriminatornih ponašanja od strane samih sudionika prema osobama homoseksualne orijentacije, međutim ovo je prvo koje je ispitivalo kako bi sudionici reagirali na diskriminaciju osoba homoseksualne orijentacije od strane drugih. Od deset mogućih načina reagiranja na neravno pravljen tretman osoba homoseksualne orijentacije, pet se pokazalo značajnima na razini spola sudionika. Dvije reakcije od tih pet mogli bismo okarakterizirati negativnima („Ne reagiram jer smatram da je to u redu“, „Ne reagiram jer smatram da je osoba sama kriva ako se ne pobuni“) i o njima više izvještavaju muški sudionici. Međutim, muški sudionici spremniji su od žena sami prijaviti počinitelja diskriminacije nadležnim tijelima. Ženski sudionici u većem će broju pružiti osobi prijateljsku podršku i utješiti ju, ali i češće neće reagirati iz straha kako same nebi nastradale u takvoj situaciji. Možemo zaključiti kako je ovaj nalaz samo djelomično u skladu s dosadašnjim istraživanjima. Oslanjajući se na teoriju socijalnih uloga, Eagly i Crowley (1986; prema Belansky i Boggiano, 1994) objašnjavaju načine na koji se muškarci i žene razlikuju u pomaganju drugima. Prema toj teoriji ženska spolna uloga promovira pomaganje koje uključuje brigu i njegovanje, a muška promovira usmjeravanje na rješavanje problema, stoga naš nalaz da su žene spremnije pružiti žrtvama diskriminacije emocionalnu podršku, a muškarci prijaviti počinitelja ne čudi.

Sveukupno gledajući, i muškarci i žene su u većem postotku spremniji pružiti neki vid pomoći poput savjeta o pravima i mogućnostima djelovanja (25,6% muškaraca i 27,4% žena), utjehe (20,8% muškaraca i 37,6% žena), osobno razgovarati s počiniteljem (19,8% muškaraca i 18,6% žena) ili pomoći prijaviti počinitelja nadležnim tijelima (16,4% muškaraca i 17,1% žena) nego uopće ne reagirati (12,1% muškaraca i 7,2% žena) na neravno pravljen tretman osoba homoseksualne orijentacije. Ipak valja napomenuti kako najveći dio sudionika izvještava kako nikada nije bilo u sličnoj situaciji (čak 55,6% muških i 56,2% ženskih). I dok ovakvu tvrdnju možemo gledati s pozitivne strane i zaključiti kako je zastupljenost pojave neravno pravnog tretmana ili diskriminacije osoba homoseksualne orijentacije među

studentskom populacijom niska, također možemo pretpostaviti da sudionici nisu nikada bili u sličnoj situaciji zbog toga što u Hrvatskoj još uvijek vlada izrazito negativna klima prema osobama homoseksualne orijentacije pa su one upravo iz straha od osude i diskriminacije manje vidljive u društvu. Istraživanja su pokazala (Altemeyer, 2001) da iako veća vidljivost i zastupljenost homoseksualnim osobama može donjeti puno odbijanja od strane drugih, njihov veći angažman u društvu i društvenim aktivnostima uvelike pridonosi smanjenju predrasuda. S tim povezano, valja se osvrnuti i na Herekove (2007, 1996) studije koje sustavno potvrđuju kako heteroseksualne osobe koje imaju osobni kontakt s osobama homoseksualne orijentacije, pogotovo bliske prirode, imaju manje pozitivnije stavove i manje predrasuda.

Metodološki nedostaci istraživanja

Primarni metodološki nedostatak ovog istraživanja odnosi se na karakteristike samog uzorka. U uzorku ima više ženskih (72,1%) od muških sudionika (26,7%). Također, uzorak čine samo studenti grada Zagreba. Kako bi se dobiveni rezultati mogli generalizirati na širu populaciju bilo bi preporučljivo uključiti i sudionike iz drugih gradova. Studenti su kao sudionici u ovom istraživanju također jedna od poteškoća pri uopćavanju rezultata zbog toga što istraživanja pokazuju kako mlađi sudionici, koji su k tome i pripadnici akademske zajednice, pokazuju pozitivnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije (Grollman, 2008; Longo, 2013). Zbog navedenih razloga treba biti oprezan pri generalizaciji dobivenih rezultata. Dobiveni rezultati daju smjernice za daljnja istraživanja te imaju spoznajne i praktične implikacije.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati rodne razlike u stavovima i modernim predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije te ispitati odnos stavova i modernih predrasuda s reakcijama sudionika na neravnopravan tretman osoba homoseksualne orijentacije.

Muški sudionici imali su manje pozitivne stavove prema osobama homoseksualne orijentacije od žena, i to prije svega gejevima, dok su stavovi žena jednakog intenziteta neovisno o spolu objekta stava. Osim negativnijih stavova, sudionici imaju i više modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije od sudionica.

Sudionici manje homonegativnosti izražavaju kada je mišljenje ispitivano skalom stavova u usporedbi sa skalom modernih predrasuda.

Sudionici koji imaju pozitivniji stav/manje izražene predrasude su spremniji reagirati pomagački od sudionika koji imaju negativniji stav/više izražene predrasude.

Nalazi samo djelomično potvrđuju hipotezu da su žene spremnije reagirati pomagački, a muškarci hostile.

LITERATURA:

- Adolfson, A. , Iedema, J., Keuzenkamp. S. (2010). Multiple Dimensions of Attitudes About Homosexuality: Development of a Multifaceted Scale Measuring Attitudes Toward Homosexuality. *Journal of Homosexuality*, 57:10, 1237-1257
- Akrami, N., Ekehammar, B., Claesson, M., Sonnander K. (2006). Classical and modern prejudice: Attitudes toward people with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 27, 605-617.
- Altemeyer, B. (2001). Changes in Attitudes Toward Homosexuals. *Journal of Homosexuality* 42: 63-75.
- Altemeyer, B. (1981). *Right-Wing Authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- American Psychological Association (2011). *Practice guidelines for LGB clients*. Preuzeto sa <http://www.apa.org/pi/lgbt/resources/guidelines.aspx?item=1>.
- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.
- Belansky, E. S., Boggiano, A. K. (1994). Predicting helping behaviors: The role of gender and instrumental/expressive self schemata. *Sex Roles*, 30, 647-661.
- Bernat, J. A., Calhoun, K. S., Adams, H. E. i Zeichner, A. (2001). Homophobia and Physical Aggression Toward Homosexual and Heterosexual Individuals. *Journal of Abnormal Psychology* 110: 179-87.
- Cowan, G., Heiple, B., Marquez, C., Khatchadourian, D., McNevin, M. (2005). Heterosexuals' attitudes toward hate crimes and hate speech against gays and lesbians: Old-fashioned and modern heterosexism. *Journal of Homosexuality*, 49(2), 67-81.
- Davies, M. (2004). Correlates of negative attitudes toward gay men: Sexism, male role norms, and male sexuality. *Journal of Sex Research*, 3, 259-267.
- Ellis, J., Fox, P. (2001). The effect of self-identified sexual orientation on helping behavior in a British sample: Are lesbians and gay men treated differently?. *Journal of Applied Social Psychology*, 31, 1238-1247.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2013). European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Results at a glance. Preuzeto s http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf

- Finlay, B., Walther, C.S. (2003). The Relation of Religious Affiliation, Service Attendance, and Other Factors to Homophobic Attitudes Among University Students. *Review of Religious Research* 44(4), 370–393.
- Gato, J., Fontaine, A. M., Carneiro, N. S. (2012). Multidimensional Scale of Attitudes Toward Lesbians and Gay Men: Construction and Preliminary Validation. *Paidéia*, 22, 11-20.
- Goodman, M. B., Moradi, B. (2008). Attitudes and behaviors toward lesbian and gay persons: Critical correlates and mediated relations. *Journal of Counseling Psychology*, 55, 371-384.
- Gray, C., Russell, P., Blockley, S. (1991). The effects upon helping behavior of wearing pro-gay identification. *British Journal of Social Psychology*, 30, 171-178.
- Green, B., (1999). Ženska i muška homoseksualna orijentacija, Green, B., Herek, G.M. (Ur.). *Psihologija ženske i muške homoseksualnosti*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- Grollman, E. A. (2008). Old-Fashioned and Modern Homonegativity within an American College Student Sample. *UMBC Review: Journal of Undergraduate Research and Creative Works* 9: 76-101.
- Hegarty, P. (2006). Where's the sex in sexual prejudice. *Lesbian & Gay Psychology Review*, 7(3), 264-275.
- Hegarty, P., Pratto, F., Lemieux, A. (2004). Heterocentric norms and heterosexist ambivalences: Drinking in Intergroup Discomfort. *Group Processes and Intergroup Relations*, 7, 119-130.
- Hegarty, P., Pratto, F. (2001). Sexual Orientation Beliefs. *Journal of Homosexuality*, 41:1, 121-135
- Herek, G. M. (2007). Confronting sexual stigma and prejudice: Theory and practice. *Journal of Social Issues*, 63(4), 905–925.
- Herek, G. M., Garnets, L. (2007). Sexual orientation and mental health. *The Annual Review of Clinical Psychology*, 3, 353-375.
- Herek, G. M. (2004). Beyond “homophobia”: Thinking about sexual prejudice and stigma in the twenty-first century. *Sexuality Research and Social Policy: Journal of NSRC*, 1(2), 6-24.
- Herek, G. M. (2000). The psychology of sexual prejudice. *Current Directions in Psychological Science*, 9, 19-22.
- Herek, G. M., Capitano, J. P. (1996). "Some of my best friends": Intergroup contact, concealable stigma, and heterosexuals' attitudes toward gay men and lesbians. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22 (4), 412-424.
- Hicks, G.R., Lee, T.T. (2006) Public Attitudes Toward Gays and Lesbians. *Journal of Homosexuality*, 51:2, 57-77

- Holland, L., Matthews T.L., Schott, M.R. (2013). "That's So Gay!" Exploring College Students' Attitudes Toward the LGBT Population. *Journal of Homosexuality*, 60:4, 575-595
- Kelley, J. (2001). Attitudes towards homosexuality in 29 nations. *Australian Social Monitor*, 4 (1), 15-22.
- LeVay, Simon (2012). *Gay, Straight, and the Reason Why*. New York: Oxford University Press.
- Longo, J.M. (2013). Clinicians' perceptions of the mental health of gay clients and the effects of diversity competency and modern homophobia. Dissertation. University of Denver.
- Lottes , I.L, Grollman, E.A. (2010) Conceptualization and Assessment of Homonegativity. *International Journal of Sexual Health*, 22:4, 219-233
- Löw, A. (2009). *Ispitivanje izraženosti predrasuda prema Romima u periodima različite zastupljenosti Roma u hrvatskim medijima*. Rad predan na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2008/2009. Zagreb, Hrvatska
- Massey, S. G. (2009). Polymorphous prejudice: Liberating the measurement of heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men. *Journal of Homosexuality*, 56, 147-172.
- McConahay, J.B. (1986). Modern racism, ambivalence and The Modern racism scale. U Dovidio, J.F. I Gaertner, S.L. (Ur.) *Prejudice, Discrimination and Racism*. Orlando, Florida: Academic Press.
- Miller, A.K., Wagner, M.M., Hunt, A.N. (2012). Parsimony in Personality: Predicting Sexual Prejudice. *Journal of Homosexuality*, 59:2, 201-214
- Moreno, K.N., Bodenhausen, G.V. (2001). Intergroup affect and social judgment: Feelings as inadmissible information. *Group Processes and Intergroup Relations*, 4, 21-29.
- Morrison, M.A., Morrison, T.G. (2002). Development and validation of a scale measuring modern prejudice toward gay men and lesbian women. *Journal of Homosexuality*, 43, 15-37.
- Mušica, T. T., Dumančić, M., Radoš, L., Davidović, N., Parmač, M., Kamenov, Ž. (2013). *Jesu li se u posljednjih 10 godina promijenili stavovi hrvatskih studenata o osobama homoseksualne orijentacije?*. Rad priopćen na 21. Danima Ramira i Zorana Bujasa, 11.– 13.4.2013., Zagreb, Hrvatska.
- Negy, C., Eisenman, R. (2005). A Comparison of African American and White College Students' Affective and Attitudinal Reactions to Lesbian, Gay, and Bisexual Individuals: An Exploratory Study. *The Journal of Sex Research* 42: 291-8.
- Newmanxy, B.S. (2002). Lesbians, Gays and Religion. *Journal of Lesbian Studies*, 6:3-4, 87-98
- Parmač, M. (2005). *Stavovi studenata prema osobama homoseksualne orijentacije*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za psihologiju.

- Pikić, A., Jugović, I. (2006). Nasilje nad lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj. Zagreb: Kontra.
- Raja, S., Stokes, J. P. (1998). Assessing Attitudes Toward Lesbians and Gay Men: The Modern Homophobia Scale. *Journal of Gay, Lesbian and Bisexual Identity* 3: 113-34.
- Ratcliff, J. J., Lassiter, G. D., Markman, K. D., i Snyder, C. J. (2006). Gender differences in attitudes toward gay men and lesbians: The role of motivation to respond without prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33, 1325-1338.
- Schiffman, J.B., Delucia-Waack, J.L., Gerrity, D.A. (2006). An Examination of the Construct of Homophobia. *Journal of LGBT Issues in Counseling*, 1:1, 75-93
- Schope, R. D., Eliason, M. J. (2000). Thinking versus acting: Assessing the relationship between heterosexual attitudes and behaviors towards homosexuals. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 11, 69–92.
- Smith, B. (2007). *Psychology of Sex and Gender*. Boston: Pearson Education.
- Steffens, M. C. (2005). Implicit and Explicit Attitudes Towards Lesbians and Gay Men. *Journal of Homosexuality* 49: 39-66.
- Štulhofer, A., Rimac, I. (2009) Determinants of Homonegativity in Europe. *The Journal of Sex Research*, 46:1, 24-32
- Theodore, P. S., Basow, S. A. (2000). Heterosexual masculinity and homophobia: A reaction to the self?. *Journal of Homosexuality*, 40, 31– 48.
- Tomić, I., Čepulić, D.B. (2013). *Predviđanje homofobije: uloga demografskih obilježja, kontakta s homoseksualnom populacijom i ambivalentnih stavova prema ženama i muškarcima*. Rad predan na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2012./2013. Zagreb, Hrvatska.
- Van den Akker, H., Van der Ploeg, R., Scheepers, P. (2012). Disapproval of Homosexuality: Comparative Research on Individual and National Determinants of Disapproval of Homosexuality in 20 European Countries. *International Journal of Public Opinion Research*
- Walls, N.E. (2008). Toward a Multidimensional Understanding of Heterosexism: The Changing Nature of Prejudice. *Journal of Homosexuality*, 55:1, 20-70
- Whitley, B.E. Jr. (2009). Religiosity and Attitudes Toward Lesbians and Gay Men: A Meta-Analysis. *International Journal for the Psychology of Religion*, 19:1, 21-38
- Whitley, B. E., Jr. (2001). Gender-role variables and attitudes toward homosexuality. *Sex Roles*, 45, 691-721.
- Whitley, B. E., Jr., Lee, S. E. (2000). The relationship of authoritarianism and related constructs to attitudes toward homosexuality. *Journal of Applied Social Psychology*, 30, 144-170.

- Whitley, B. E., Jr., Ægisdottir, S. (2000). The gender belief system, authoritarianism, social dominance orientation, and heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men. *Sex Roles*, 42(11/12), 947-967
- Žeželj, I., Lazarević, LJ., Pavlović, M. (2010). Test implicitnih asocijacija: teorijske i metodološke osnove. *Psihologijske teme* 19, 1, 45-69

PRILOZI

Prilog 1. Skala stavova prema osobama homoseksualne orijentacije

Molim Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju i da na priloženoj skali od 5 stupnjeva označite svoj stupanj slaganja. Pri tome se koristite svojim prvim utiskom i nemojte se predugo zadržavati na pojedinim tvrdnjama.

1 - uopće se ne slažem   2 - ne slažem se   3 - niti se slažem   4 - slažem se   5 - u potpunosti

	<i>niti se ne slažem</i>				<i>se slažem</i>
1. Zaposlio/la bih muškarca homoseksualca u svojoj firmi.	1	2	3	4	5
2. Ugodno se osjećam u društvu muškarca homoseksualca.	1	2	3	4	5
3. Prema muškarcima homoseksualcima osjećam ljutnju.	1	2	3	4	5
4. Bojim se muškaraca homoseksualaca.	1	2	3	4	5
5. Muškarce homoseksualce bi trebalo izbjegavati.	1	2	3	4	5
6. Dobro je što se muškarci homoseksualci bore za svoja prava.	1	2	3	4	5
7. Poštujem muškarce homoseksualce kao ljude.	1	2	3	4	5
8. Ako je netko homoseksualac, treba se truditi da to sakrije.	1	2	3	4	5
9. Nikad nisi siguran/na u društvu muškarca homoseksualca.	1	2	3	4	5
10. Imam vrlo negativno mišljenje o muškarcima homoseksualcima.	1	2	3	4	5
11. Ne želim gledati muškarce homoseksualce na javnim mjestima.	1	2	3	4	5
12. Netko može biti homoseksualac, a ujedno i dobar čovjek.	1	2	3	4	5
13. Mogu razumjeti muškarce homoseksualce.	1	2	3	4	5
14. Kad vidim muškarca homoseksualca osjetim nelagodu.	1	2	3	4	5
15. Muškarci homoseksualci ne zaslužuju brigu društva.	1	2	3	4	5
16. Bilo kakvo druženje s muškarcem homoseksualcem ne dolazi u obzir.	1	2	3	4	5
17. Muškarci homoseksualci su jednako vrijedni kao osobe.	1	2	3	4	5
18. Način na koji se ponašaju muškarci homoseksualci razdražuje.	1	2	3	4	5

19. Muškarci homoseksualci iskorištavaju svoj položaj.	1	2	3	4	5
20. Muškarci homoseksualci ne bi smjeli konkurirati za radna mjesta za normalne osobe.	1	2	3	4	5
21. Kad bih za nekog poznanika saznao/la da je postao homoseksualac, počeo/la bih ga izbjegavati.	1	2	3	4	5
22. Muškarcima homoseksualcima treba dozvoliti sklapanje brakova.	1	2	3	4	5
23. Gade mi se muškarci homoseksualci.	1	2	3	4	5
24. Muška homoseksualnost nije prirodna.	1	2	3	4	5
25. Nisam za to da se muškarcima homoseksualcima dozvoli da usvajaju djecu.	1	2	3	4	5
26. Ne osuđujem muškarce homoseksualce zbog njihove seksualne orijentacije.	1	2	3	4	5
27. Ne želim da moje dijete odrasta u društvu gdje se tolerira muška homoseksualnost.	1	2	3	4	5
28. Odrekao/la bih se sina homoseksualca.	1	2	3	4	5

Prilog 2. Skala modernih predrasuda prema osobama homoseksualne orijentacije

Molim Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju i da procijenite u kojoj mjeri se slažete s pojedinom tvrdnjom

1 - uopće se ne slažem   2 - ne slažem se   3 - niti se slažem   4 - slažem se   5 - u potpunosti se slažem

1. Tijekom posljednjih godina vlada i mediji pokazali su više poštovanja prema homoseksualnim osobama nego što one zaslužuju	1	2	3	4	5
2. Lako je razumjeti ljutnju osoba homoseksualne orijentacije u Hrvatskoj	1	2	3	4	5
3. Diskriminacija homoseksualnih osoba u Hrvatskoj više ne postoji	1	2	3	4	5
4. Tijekom posljednjih godina homoseksualne osobe su profitirale više nego što zaslužuju	1	2	3	4	5
5. Homoseksualne osobe imaju više utjecaja na stvaranje zakona nego što bi trebale imati	1	2	3	4	5
6. Homoseksualne osobe postaju prezahtjevne u svojoj borbi za jednaka prava	1	2	3	4	5
7. Osobe homoseksualne orijentacije se ne bi trebale gurati tamo gdje ih ne žele	1	2	3	4	5

Prilog 3. Upitnik reakcija sudionika na neravnopravan tretman osoba homoseksualne orijentacije

---

Kada je netko u Vašoj okolini izložen neravnopravnom postupku zbog svoje seksualne orijentacije, kako reagirate? *(zaokružite odgovore koji se odnose na Vas osobno)*

- a. Ne reagiram jer smatram da je to u redu
- b. Ne reagiram jer smatram da je osoba sama kriva ako se ne pobuni
- c. Ne reagiram jer se bojim da ne bih sam/a nastradao/la
- d. Odvraćam osobu od toga da nešto poduzima, kako bih ju zaštitio/la
- e. Pružim osobi prijateljsku podršku, tješim ju
- f. Savjetujem odobu oko njenih prava i mogućnosti djelovanja
- g. Pomažem osobi da prijavi počinitelja nadležnim tijelima
- h. Prijavim osobu koja je nekoga stavila u neravnopravan položaj
- i. Osobno razgovaram s osobom koja nekog stavlja u neravnopravan položaj
- j. Fizički se obračunam s osobom koja nekog stavlja u neravnopravan položaj
- k. Nisam nikad bio/la u takvoj situaciji